

Наукові перспективи
Видавнича група

СУСПІЛЬСТВО ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ

№ 4(12)2025

*Тернопільський національний медичний
університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України*

Видавнича група «Наукові перспективи»

*Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління*

Християнська академія педагогічних наук України

«Суспільство та національні інтереси»

№ 4(12) 2025

Київ – 2025

*Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical
University*

Publishing Group "Scientific Prospects"

*All-Ukrainian Assembly of Doctors of Science in Public
Administration*

Christian Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

«Society and national interests»

№ 4(12) 2025

Kyiv – 2025

ISSN 3041-1572Online

УДК 0/3+7/8]:001.31](477)(051)

DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-4\(12\)](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-4(12))

“Суспільство та національні інтереси”: журнал. 2024. № 4(12) 2025. С. 934.

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України # 920 від 26.06.2024 журнал включений до Переліку наукових фахових видань України, категорія “Б”, спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки; 281 Публічне управління та адміністрування

Рекомендований до друку Президією Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління (Протокол від 04.04.2025, № 2/4-25)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання, Асоціації науковців України, Інституту освіти Азербайджанської Республіки

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів освітніх, гуманітарних наук, громадського здоров'я, публічного управління та адміністрування з метою їх впровадження у сучасний освітній простір

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible та до міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Теренда Наталія Олександрівна - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)

Члени редакції журналу серії «Громадське здоров'я»:

- **Іншакова Ганна Вадимівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри громадського здоров'я Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна)
- **Керецман Анжеліка Олексіївна**– кандидат медичних наук, доцент, завідувачка кафедри соціальної медицини та гігієни медичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)
- **Ковальська Оксана Романівна** - кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної медицини, економіки та організації охорони здоров'я Львівського національного медичного університету імені Далини Галицької (Львів, Україна)
- **Корильчук Неоніла Іванівна** – кандидат медичних наук, доцент кафедри терапії та сімейної медицини Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
- **Нагорна Антоніна Максимівна** - доктор медичних наук, професор, член-кореспондент НАМН України, лабораторія епідеміологічних досліджень, профпатології та моніторингу професійного здоров'я ДУ «Інститут медицини праці імені Ю. І. Кундієва НАМНУ» (Київ, Україна)
- **Панчишин Наталія Ярославівна** - кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
- **Сатурська Ганна Степанівна** - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
- **Трущенко Людмила Вікторівна** - доцент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)
- **Шульгай Аркадій Гаврилович** - доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України (Тернопіль, Україна)

ЗМІСТ

СЕРІЯ «Освіта/Педагогіка»

Sovach K.O. <i>THE EFFECTIVENESS OF USING QUIZLET FOR ENGLISH LEARNING: EXPLORING THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL INSIGHTS (FOREIGN AND DOMESTIC PERSPECTIVES)</i>	15
Афанасьєва Н.А. <i>МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ АНАТОМІЧНОЇ ПЛАСТИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ДИЗАЙНУ</i>	30
Беляєв С. Б., Денисова М.І., Бабельчук О.І. <i>ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ОСНОВА УСПІШНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАН- ЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ</i>	42
Вдовіна О.О., Васюкова Н.В., Демидко Д.Л., Баранецька М.А. <i>СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ</i>	53
Воробйова О.П. <i>ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ТА КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ МЕХАНІЗМІВ ЛІДЕРСТВА ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРО- МОЖНОСТІ ТА СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ</i>	64
Гладюк Т.В., Янкович О.І., Терещук Г.В. <i>ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬ- НИКІВ В НАВЧАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	76
Гонтар З.Г., Середюк Я.І. <i>РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ З ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА РІВНІ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	88
Демченко В.М. <i>НОМЕНКЛАТУРА ФУНКЦІЙ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	97

УДК 373.2.015.31:793.7

[https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-4\(12\)-76-87](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-4(12)-76-87)

Гладюк Тетяна Володимирівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0001-5255-621X>

Янкович Олександра Іванівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0003-4253-5954>

Терещук Григорій Васильович доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, професор кафедри сфери обслуговування, технологій та охорони праці, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, <https://orcid.org/0000-0003-1717-961X>

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В НАВЧАЛЬНО-ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті зазначено, що одним з об'єктів спрямованості освітнього процесу в умовах закладу дошкільної освіти є когнітивна сфера особистості, а в її структурі – пізнавальна активність старших дошкільників. Метою статті визначено узагальнити та обґрунтувати напрями формування пізнавальної активності та допитливості старших дошкільників в навчально-ігровій діяльності. Узагальнено, що пізнавальна активність старших дошкільників – це складне інтегральне утворення особистості дитини, яка детермінується пізнавальними потребами, бажаннями і прагненнями дошкільників пізнавати навколишню дійсність, а в її структурі найвищим рівнем пізнавального інтересу є допитливість. Обґрунтовано комплексний підхід до формування пізнавальної активності і допитливості: як базової якості особистості дитини, як провідного чинника психічного розвитку дітей (пізнавальні психічні процеси), як вид пізнавальної спрямованості поведінки, зумовленої інтелектуальними почуттями, як високий рівень зацікавленості у навчально-пізнавальній діяльності, організованої з власної або ініціативи дорослого (педагогів, батьків). Узагальнено вирішальне значення для розвитку пізнавальної активності старших дошкільників провідного виду діяльності –

різні види ігор, та навчання як домінуючого чинника розумового розвитку і засобу формування інтелектуальної готовності дітей до систематичного навчання в початковій школі. Встановлено, що ефективними засобами розвитку пізнавальної активності є такі методи: ігри-бесіди, ігри-експериментування, дидактичні та настільно друковані ігри (лото, меморі, маршрутні та спортивні настільні ігри), навчальні вправи (пробні, тренувальні, творчі) та проблемні завдання (в умові містять суперечність між відомим і невідомим та відкрите запитання) та форми навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників: сюжетно-ігрові, інтегровані, предметно спрямовані навчальні заняття, цільові та повсякденні прогулянки, екскурсії, індивідуальне пізнавальне спілкування дорослого з дітьми, спостереження в природі тощо.

Ключові слова: формування, старші дошкільники, пізнавальна активність, пізнавальні інтереси, допитливість, навчання, ігрова діяльність.

Hladiuk Tetiana Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0001-5255-621X>

Yankovych Oleksandra Ivanivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0003-4253-5954>

Tereshchuk Grygorii Vasylovych Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding members (Academicians) of NAES of Ukraine, Professor of the Department of Service, Technology and Occupational Safety, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, <https://orcid.org/0000-0003-1717-961X>

COGNITIVE INTERESTS' FORMATION OF SENIOR PRESCHOOLERS IN EDUCATIONAL AND GAME ACTIVITIES

Abstract. The article states that one of the objects of orientation of the educational process in the conditions of preschool education is the cognitive sphere of personality, and in its structure – the cognitive activity of senior preschoolers. The purpose of the article is to summarize and substantiate the directions of formation of cognitive activity and curiosity of senior preschoolers in educational and game activities. It is generalised that cognitive activity of senior preschoolers is a complex integral formation of a child's personality, which is determined by cognitive needs,

desires and aspirations of preschoolers to learn about the surrounding reality, and in its structure the highest level of cognitive interest is curiosity. The author substantiates an integrated approach to the formation of cognitive activity and curiosity: as a basic quality of a child's personality, as a leading factor in the mental development of children (cognitive mental processes), as a type of cognitive orientation of behaviour caused by intellectual feelings, as a high level of interest in educational and cognitive activities organized on the own or on the initiative of an adult (teachers, parents). The crucial importance for the development of cognitive activity of senior preschoolers of the leading activity – various types of games, and learning as a dominant factor of mental development and a means of forming children's intellectual readiness for systematic education in primary school is summarized. It has been established that the following methods are effective means of developing cognitive activity: conversation games, experimentation games, didactic and board games (bingo, memory, route and sports board games), educational exercises (trial, training, creative) and problem tasks (containing a contradiction between the known and the unknown and an open question) and forms of educational and cognitive activity of senior preschoolers: story-and-game, integrated, subject-oriented training sessions, targeted and everyday walks, excursions, individual cognitive communication between adults and children, observations in nature, etc.

Keywords: formation, senior preschoolers, cognitive activity, cognitive interests, curiosity, learning, play activity.

Постановка проблеми. Оновлення вимог до забезпечення якості дошкільної освіти зумовлює необхідність переосмислення традиційних підходів, визначення їх відповідності новим критеріям. Задекларовано, що сучасний освітній процес у закладі дошкільної освіти повинен бути так організований, щоб «кожна дитина могла проявити свою як рухову, так і пізнавальну активність, самостійність, неповторну індивідуальність у грі та творчості, адаптивність до змін освітніх ситуацій» [8, с. 5]. Одним з об'єктів спрямованості освітнього процесу в умовах ЗДО є когнітивна сфера особистості, а в її структурі – пізнавальна активність старших дошкільників. Загальною, стратегічною метою навчання, виховання і розвитку старших дошкільників є формування ключових компетентностей, зміст, обсяг і перелік яких є чітко визначеними Державним стандартом дошкільної освіти (2021) [1]. Вияв активності, самостійності дітей-дошкільників в оволодінні тими чи іншими навичками й уміннями, засвоєнні знань є сутністю дитиноцентрованого та суб'єктного підходів, на яких ґрунтується особистісно зорієнтована парадигма дошкільної освіти. У зв'язку з цим необхідно критично переосмислити педагогічний інструментарій, який і забезпечує формування пізнавальної

активності, ініціативності, допитливості та пізнавальних інтересів старших дошкільників.

У вітчизняних дослідженнях не виявлено спільної, єдиної загальної стратегії формування пізнавальної активності та допитливості старших дошкільників, що пов'язано із обмеженим вибором предмета дослідження науковців. Узагальнюючи, можна стверджувати, що пізнавальну активність дослідники рекомендують формувати: як базову якість особистості у процесі виховання; як діяльність пізнавальних психічних процесів; в різних видах специфічно дитячих видів діяльності (аплікація, конструювання, малювання, ігрова, експериментування); у різних формах навчально-пізнавальної діяльності (заняття, екскурсія, цільова та повсякденна прогулянка, вільна самостійна діяльність тощо).

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній дошкільній педагогіці та психології накопичено ґрунтовний доробок із розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Так, в основі пізнавальної активності Д. Ніколенко, Л. Проколієнко домінують вважають пізнавальні психічні процеси, тлумачать її в контексті розумової психічної діяльності особистості [9]. На думку О. Кононко, пізнавальна активність – основа пізнавальної самостійності, це базова особистісна якість, яку необхідно виховати в дошкільному дитинстві [5]. Учені С. Ладивір, С. Кулачківська вважають, що пізнавальність активність старших дошкільників – системне утворення особистості, в її основі – накопичений сенсорний досвід, сформованість уявлень про об'єкти і явища предметного, природного і соціального довкілля, сформовані гностичні дії тощо [6; 7]. У галузі дошкільної дидактики вітчизняні вчені Н. Гавриш, В. Голіцин, В. Кондратова, К. Щербакова та ін. вважають, що пізнавальна активність дошкільника – це складник навчально-пізнавальної діяльності в ЗДО, її розвиток ефективно здійснюється під впливом цілеспрямованого навчання у формі навчальних занять, дидактичних ігор, вправ тощо [2; 3; 4]. Таким чином, необхідно обґрунтувати системний підхід до формування пізнавальної активності, яка охоплюватиме усі сторони зазначеного феномена.

Мета статті – узагальнити та обґрунтувати засоби формування пізнавальної активності та допитливості старших дошкільників в навчально-ігровій діяльності.

Виклад основного матеріалу. У процесі загального росту організму старших дошкільників, розвиваються їх потреби, діяльність стає більш різноманітною, тривалішою, кількісно і якісно формуються їх зв'язки із довкіллям. Для старших дошкільників об'єктами їх сприймання стають ті предмети і явища навколишнього середовища, які не входили до кола інтересів на попередніх вікових етапах. Не лише побутові, сімейні предмети, іграшки, обладнання і простір ЗДО зацікавлює дитину, а й сфера відносин між людьми,

ровесники, друзі, товариші тощо. Стосунки людей, які спостерігають старші дошкільники, стають умовою і водночас засобом їх пізнавального розвитку. Сутність таких впливів діти 6-7-го року життя осмислюють в ігровій, трудовій, навчально-пізнавальній діяльності як вільній самостійній, так і організованій і регламентованій вихователем.

Як слушно узагальнила Л. Проколієнко, за результатами досліджень Г. Костюка, В. Котирло, В. Кондратової та ін., освітній процес спрямовує психічний пізнавальний розвиток старших дошкільників, організовує їх життєдіяльність в умовах ЗДО, регулює їх зв'язки з навколишнім світом, з іншими людьми тощо [10]. На думку Р. Руденського, пізнавальну активність необхідно характеризувати в структурі загальної активності, яка у процесі поступової соціалізації з раннього дитинства розвивається у різних видах дитячої діяльності [11, с. 216-217]. Вроджена, але не правильно спрямована, неорганізована пізнавальна активність не забезпечує повноцінного пізнавального розвитку дітей. Уявлення за таких умов формуються несистемно, мають неточний і неповний характер, накопичуються стихійно і хаотично.

Структура пізнавальної активності старших дошкільників охоплює три складники: мотиваційний, цільовий та інструментальний [11, с. 216-217]. Пізнавальні потреби та інтереси становлять сутність мотиваційного складника. Найвищим рівнем розвиненості пізнавальних інтересів дослідники Л. Проколієнко, Р. Руденський та ін. вважають допитливість [10; 11].

Допитливою у вітчизняній науці називають таку дитину дошкільного віку, яка прагне дізнатися про об'єкт чи явище, зрозуміти його, перевірити, а якість, що виявляється у процесі такої пізнавальної діяльності, називають допитливістю. У дошкільному дитинстві вона є джерелом, рушієм і водночас показником розумового розвитку. Як і інші психічні утворення і якості психічної діяльності, допитливість має складну органічну природу та траєкторію: розвивається у процесі формування пізнавальної сфери особистості за певними етапами. Виявляючись внутрішнім чинником, джерелом пізнавальної активності, вона спрямовує пізнавальні потреби дошкільників та прагнення повно, глибоко і різнобічно пізнавати навколишню дійсність на всіх вікових етапах життя і в різних видах діяльності.

Таким чином, допитливість стимулює появу і реалізує пізнавальний інтерес, який має емоційно-чуттєву природу функціонування. За допомогою нього діти-дошкільники прагнуть поновлювати, поглиблювати й уточнювати набутий раніше досвід, сприяє упорядкуванню сформованих уявлень, організації їх в адекватну систему знань, відображає особистісну значущість конкретних фактів та інформації для дошкільників.

Допитливість як інтерес виявляється в позитивно-емоційному піднесенні настрою, що супроводжує процес пізнання, прагнення пізнати краще,

4(12)
2025

СУСПІЛЬСТВО ТА
НАЦІОНАЛЬНІ
ІНТЕРЕСИ

повніше, краще дізнатися про об'єкт, тобто є механізмом, яких вимагає від дитини вольових зусиль у пошуку шляхів і засобів задоволення власної потреби в нових знаннях. Пізнавальний інтерес у формі допитливості може бути спрямованим на різні предмети і явища навколишньої дійсності, різні їх сторони, ознаки і властивості. Однак, для старших дошкільників він спрямовується саме на ті, які мають для них першочергове суб'єктивно вагоме значення. Для 6-7-го року життя дошкільників характерною є спрямованість допитливості на доволі широке коло предметів, протилежні як за змістом, так і за їх призначенням. Зазначимо, що допитливість – це найвищий рівень сформованості пізнавального інтересу, який характеризується стійкістю на відміну від здивування чи випадкового зацікавлення. Стійкість, на думку Л. Проколієнко, полягає саме у тому, що такий пізнавальний інтерес не залежить від виду пізнавальної діяльності, умов, засобів та результатів її здійснення [10, с. 19]. Стійка допитливість свідчить про пізнавальні здібності і здатності старших дошкільників, є показником пізнавальної спрямованості особистості. Віковою особливістю пізнавальних інтересів і допитливості у цьому віці є те, що вона легко переходить з однієї групи предметів, явищ і подій довкілля, дій і вчинків людей до іншої, іноді навіть абсолютно протилежної за своїм змістом.

Доцільним вважаємо характеризувати допитливість не лише як базову якість особистості старших дошкільників, а як специфічну сторону, ознаку мислення, як індикатор наполегливості, цілеспрямованості пізнавальних дій на розв'язання навчального чи практичного завдання, в розкритті залежності чи закономірності. Прагнення знайти причину або сутність проблеми, породжену пізнавальною потребою, виявляється у дитячих твердженнях “Хочу все знати”, “Хочу дізнатися про це”, “Розкажи мені про це” та ін. Тому допитливість є спонукою, мотивом пізнавальної діяльності і скеровує мислительні операції, пошукові дії, і водночас свідчить про готовність сформулювати проблему формі припущення, здогадки, пізнавального запитання тощо.

Якщо інтерес до навчально-пізнавальної діяльності не обмежений завданнями зрозуміти, з'ясувати, оволодіти чи вивчити, а тільки запам'ятати зразок, твердження чи факт, повідомлений вихователем, то пізнавальної активності немає. Мислительні дії аналізу і синтезу, дії узагальнення та абстрагування завжди зумовлені конкретною потребою, тому за межами потребнісної сфери особистості у її цілісному розумінні вони майже неможливі. В цьому випадку виявляються лише окремі дії, здебільшого невпорядковані, нециклічні, не зорієнтовані на досягнення результату керованого метою. Тому допитливість є рушійною силою, пізнавальним мотивом мислительної (інтелектуальної) діяльності дитини. Найповніше вона виявляється у проблемних ситуація, під час розв'язання пізнавальних проблемних задач і завдань. Таким чином, вона може бути початковим механізмом кожного етапу

мисленнєвої діяльності, засобом орієнтування у знаходженні невідомого, досі незрозумілого.

Дошкільників треба навчати зосереджувати увагу на одній конкретній ознаці, ключовій для конкретного завдання, та абстрагуватись від інших – несуттєвих. Так виявляється вибірковість і спрямованість пізнавальної діяльності, що спрямовується допитливістю. Здебільшого, як стверджують учені-психологи Л. Проколієнко, Д. Ніколенко, пізнавальний інтерес і допитливість спрямовуються на пізнання невідомого, суперечливого, незрозумілого, і завжди пов'язується, ґрунтується на чомусь відомому для дошкільників. Діалектичною основою пізнання нового, таким чином, є зв'язки і відношення між відомим і невідомим для дитини [9; 10, с. 21]. Пізнати чи виявити нове в об'єкті для дитини, означає, що вихователь повинен залучити її в систему нових зв'язків з іншими об'єктами. Процес навчання і власне розумового розвитку старших дошкільників буде ефективнішим, якщо базуватиметься на їхній допитливості як причинній основі мисленнєвої діяльності, спрямованої на включення об'єкта в нові зв'язки, завдяки чому навчання має характер новизни для дітей, а те, що вони вивчають виявляється в нових властивостях і якостях. Таким чином, об'єкт пізнавальної активності може набувати нового сенсу, виявляти нову, невідому раніше для дитини сторону. Старші дошкільники на кінець дошкільного дитинства повинні уміти виділяти у відомих їм предметах істотні ознаки і властивості, за якими одиничні можна об'єднати у групи предметів. Якщо предмети для дітей є невідомими, то вони зосереджуються на перелічуванні (часто невпорядкованому) їх зовнішніх та функціональних ознак. Класифікувати предмети діти 6-7-го року життя можуть лише тоді, коли вони володіють загальними родовими і конкретними видовими словами-термінами, що позначають предмети, а також узагальнювальними словами. У зв'язку з цим, якщо у досвіді дитини немає необхідних знань, щоб розв'язати конкретне завдання, то вони можуть використовувати стихійно накопичені уявлення. Отже, охарактеризуємо основні види діяльності, які мають вирішальне значення для розвитку пізнавальних інтересів та допитливості старших дошкільників в умовах сучасного ЗДО.

Істотний вплив для розвитку пізнавальної активності та в її структурі допитливості має характер провідного типу діяльності на цьому віковому етапі – ігри старших дошкільників, які є для них поверхневими забавами, а важливою пізнавальною діяльністю. Наприклад, у ситуаціях з новими іграшками та за допомогою ігрових дій та дій експериментування дошкільники обстежують і виявляють якості та властивості предметів, уточнюють і збагачують уявлення про них, реалізують потребу і можливості впливати на довкілля. В ігровій діяльності пізнавальні психічні процеси дітей, як в інших, функціонують в єдності з іншими сферами особистості (пам'ять і уява, мислення і мовлення,

воля й почуття) дитини. Граючись, дошкільники виражають не лише особисті прагнення, а й свої досягнення, набутий досвід під час занять, здійснюється активне пізнання й освоєння навколишнього тощо.

Пізнавальний потенціал гри зростає як за змістом, так і за сюжетами, якщо методично грамотно організовано предметно-ігрове середовище старшої дошкільної групи – іграшки, предмети-замінники, атрибути для гри, навчально-дидактичне та ігрове обладнання тощо. Важливо, щоб воно було в міру яскравим, варіативним, гнучким та комфортним для усіх дітей колективу. Сюжетні іграшки повинні бути близькими для розуміння, різноманітними та в достатній кількості (ляльки, іграшковий посуд, меблі, тварини, скакалки, м'ячі та ін.). Будівельно-конструктивні іграшки сприяють формуванню конструктивних здібностей, розвитку аналітико-синтетичної діяльності, стимулюють просторове орієнтування, уяву, мислення, потребують від дітей довільного зосередження, стимулюють їх допитливість тощо. Це передусім різні види конструкторів, кубики з картинками, мозаїки, настільно-друковані ігри.

За змістом і тематикою ігри сучасних старших дошкільників доволі різноманітні. У вітчизняній дошкільній дидактиці одним із найважливіших засобів пізнавального розвитку дітей визначено дидактичні ігри, зокрема настільно-друковані. Ці ігри входять до групи ініційованих дорослими з метою навчання дітей сучасної педагогічної класифікації дитячих ігор [1]. В основі їх організації – навчально-організаційна роль вихователя та спеціальним чином підготовлений дидактичний матеріал (жетони, фішки, картки, картинки, ігрове поле тощо) [12, с. 112-114]. Для навчання старших дошкільників доцільно в освітньому процесі використовувати різноманітні настільно-друковані дидактичні ігри:

- різноманітні види лото (Зоологічне лото, Квіти, Хто, без чого не працює?, Геометричне лото тощо);
- маршрутні ігри (Завітай до Казки, Подорожуємо містом, Наздожени, Подорож навколо світу та ін.);
- меморі (Іграшки, меблі, Тварини, Моя країна - Україна, Овочі та фрукти, Транспорт тощо);
- спортивні настільні ігри (шахи, шашки, доміно, літальні ковпачки, настільний більярд та ін.) тощо.

Як свідчить практика, дидактичні ігри спрямовані на розвиток у дошкільників допитливості, уважності, пізнавальної уяви, уточнення уявлень про предмети, їх функціональне призначення. Такі ігри є найпоширенішим засобом у підготовці дітей до систематичного навчання в школі, формують ті здатності у них, які є основою для оволодіння навчальною діяльністю у початковій школі. Дітям цього віку необхідно добирати ігри для зосередження слухової уваги на значенні різних частин мови у реченні. Найкраще для цього

підходять ігри-бесіди, під час яких діти легко встановлюють відмінності між словами, наприклад над, під, поза, за, збоку тощо. Такі дидактичні ігри сприяють не лише правильності усного мовлення і спілкування, а свідчать про розвиток просторового орієнтування, засвоєння просторових відношень між об'єктами. З-поміж інших, дослідники рекомендують організовувати такі ігри: добір слів, що починаються на однакову літеру, знаходження спільного звука у словах, утворення слів з різної кількості складів, пошук слів, що відрізняються між собою одним звуком та інші [10, с. 52].

Оскільки у старшому дошкільному віці накопичений сенсорний досвід продовжує збагачуватись, розширюється кількісно і якісно коло предметів, які стимулюють вияв допитливості і зосередження уваги, то з дітьми доцільно проводити складніші індивідуальні ігри-заняття. Складність забезпечується використанням різних типів і різного змісту навчальних вправ і завдань. Наприклад, досить складним для дошкільників є ігрове завдання “Добери товариша”, у якому до основного кольору необхідно дібрати 4-6 додаткових відтінків [10, с. 55]. Якщо на початку року це завдання для дітей 6-7-го року є складним, то після систематичної роботи над формуванням уявлень про тон, колір, відтінки вкінці навчального року діти уже впевнено та успішно його виконують без помилок.

Ефективними для розвитку пізнавальної активності старших дошкільників є ігри-експериментування під час повсякденних прогулянок. Природне довкілля є джерелом яскравих сенсорних вражень, позитивних емоцій та настрою. Різноманіття природних об'єктів і їх яскравість, постійна сезонна зміна явищ привертають увагу дошкільників. Значні позитивні переживання дитина виявляє тоді, коли самостійно активно взаємодіє з ними. Наприклад, в іграх з піском, водою, плодами (шишки, каштани, горіхи), камінцями, предметно маніпулюючи ними дошкільники виявляють властивості цих природних об'єктів, зокрема сипучість, твердість, пластичність та ін. Стимулюючи інтерес і активність дітей, необхідно ставити завдання, скеровуючи їх гностичні дії (подивись, простеж, покажи, знайди, вибери, порівняй тощо). Потрібно створювати такі умови пізнавального спілкування, в яких діти самостійно прагнуть виразити свої враження, заохочувати їх до цього, сприяти розвитку пізнавальної самостійності.

Ігрова діяльність є провідним видом, але не єдиним засобом пізнавального розвитку дошкільників. *Елементи навчання* передбачені чинними освітніми програмами розвитку дошкільників уже з раннього дитинства у формі дидактичних ігор-занять. У старшому дошкільному віці суттєво зростає тривалість навчальних занять, які мають дедалі частіше не сюжетно-ігровий, а предметно спрямований та інтегрований характер організації засвоєння навчального матеріалу.

Сучасним вважається таке заняття в ЗДО, яке унеможливорює розумове перевантаження дітей, передбачає зміну видів діяльності та активізацію різних пізнавальних психічних процесів, рівномірне почергове навантаження на органи чуття. Кожне заняття повинне містити елементи новизни для дошкільників, що зумовлене характером пізнавальної мотивації – потреб та інтересів дошкільників, а також недостатню сформованість довільної саморегуляції та зосередження уваги. Методично грамотним вважається таке заняття, яке не виснажує старших дошкільників, а розвиває у них важливі базові якості для оволодіння навчальною діяльністю, зокрема дисциплінованість, спостережливість, сенсорну домірність. Навчальні дії під час систематичних занять набувають форми цілеспрямованості та довільності. В основі організації засвоєння нового навчального матеріалу під час заняття має бути опора на усвідомлене, смислове запам'ятовування, послідовно логічне мислення, зосередженні уваги на найсуттєвішому в конкретний час навчально-пізнавальної діяльності. Таким чином, такі заняття стимулюють вияв зацікавлення настільки, що воно може перерости у допитливість – більш стійку форму пізнавального інтересу.

Висновки. Отже, результати нашого дослідження свідчать про таке:

- пізнавальна активність старших дошкільників – це складне інтегральне утворення особистості дитини, яка детермінується пізнавальними потребами, бажаннями і прагненнями дошкільників пізнавати навколишню дійсність;
- допитливість старших дошкільників – це вияв найвищого рівня сформованості пізнавальної мотивації, в основі якої первинно виникає здивування як реакція на нове і невідоме, що переходить у більш тривале, але вибіркове й ситуативно зумовлене зацікавлення, і лише згодом набуває форми стійкого пізнавального інтересу;
- В освітньому процесі закладу дошкільної освіти пізнавальну активність, основою якої є допитливість, необхідно формувати комплексно: як базову якість особистості дитини, як провідний шлях психічного розвитку дітей (пізнавальні психічні процеси); як вияв пізнавальної спрямованості поведінки, зумовленої інтелектуальними почуттями, що виникають у процесі пізнання; як показник, ступінь зацікавленості у навчально-пізнавальній діяльності, організованої з власної або ініціативи дорослого (педагогів, батьків);
- Вирішальне значення для розвитку пізнавальної активності старших дошкільників має провідний вид діяльності – різні види ігор, та навчання як провідний чинник розумового розвитку і засіб формування інтелектуальної готовності дітей до систематичного навчання в початковій школі;
- Ефективними засобами розвитку пізнавальної активності є такі *методи*: ігри-бесіди, ігри-експериментування, дидактичні та настільно друко-

вані ігри (лото, меморі, маршрутні та спортивні настільні ігри), навчальні вправи (пробні, тренувальні, творчі) та проблемні завдання (в умові містять суперечність між відомим і невідомим та відкрите запитання) та *форми навчально-пізнавальної діяльності* старших дошкільників: сюжетно-ігрові, інтегровані, предметно спрямовані навчальні заняття, цільові та повсякденні прогулянки, екскурсії, індивідуальне пізнавальне спілкування дорослого з дітьми, спостереження в природі тощо.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні закордонного досвіду в організації навчально-пізнавальної діяльності, обґрунтуванні інноваційних технологій формування пізнавальної активності та допитливості у старших дошкільників.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти. МОН України, 2021. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_povu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
2. Гавриш Н. Навчально-пізнавальна діяльність: сучасні підходи. Дошкільне виховання. 2010. №11. С. 2-5.
3. Голіцин В., Щербакова К. Розвивати пізнавальну активність. Дошкільне виховання. 1990. № 11(592). С. 8-9.
4. Кондратова В. Розумове виховання дошкільників. К., 1979. 128 с.
5. Кононко О. Плекаймо культуру потреб дитини. Дошкільне виховання. 2013. № 5. С. 2-8.
6. Кулачківська С. Є. Плекайте допитливість. Дошкільне виховання. 1986. № 12. С. 22-23.
7. Ладивір С. Дарувати радість пізнання. Особливості пізнавальної активності дошкільників. Дошкільне виховання. 1990. № 10(591). С. 4-5.
8. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості дошкільної освіти. Затверджені наказом Міністерства освіти і науки України №407 від 04.03.2025. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Metodichni_rekomendacii_VSZYAO_ZDO-2025.pdf
9. Ніколенко Д. Ф., Проколієнко Л. М. Психічні процеси. К.: КДП, 1983. 90 с.
10. Проколієнко Л. М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. К., 1979. 88 с.
11. Руденський Р. Є. Пізнавальна активність старших дошкільників: сутність, структура, вікові особливості. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. 2024. Випуск 1 (54). С. 214-222. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-1-54-214-222>
12. Руденський Р., Писарчук О. Європейський контекст еволюції структури настільних ігор для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». 2023. Випуск 4. С. 109-118. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.17>
13. Щербакова К. Навчання – складна, серйозна праця. Підготовка шестирічок до оволодіння навичками розумової праці. Дошкільне виховання. 1987. №5 С. 8-9.

References:

1. Basic component of preschool education (State Standard of Preschool Education. Ministry of Education and Science of Ukraine) (2021). URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].
2. Havrysh, N. (2010). Navchalno-piznavalna diialnist: suchasni pidkhody [Educational and cognitive activity: modern approaches]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 11, 2-5. [in Ukrainian].
3. Holitsyn, V., Shcherbakova, K. (1990). Rozvyvaty piznavalnu aktyvnist [Developing cognitive activity]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 11(592), 8-9. [in Ukrainian].
4. Kondratova, V. (1979). Rozumove vykhovannia doshkilnykiv [Cognitive upbringing of preschoolers]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kononko, O. (2013). Plekaimo kulturu potreb dytyny [Cultivate a culture of children's needs]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 5, 2-8. [in Ukrainian].
6. Kulachkivska, S. Ye. (1986). Plekaite dopytlyvist [Cultivate curiosity]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 12, 22-23. [in Ukrainian].
7. Ladyvir, S. (1990). Daruvaty radist piznannia. Osoblyvosti piznavalnoi aktyvnosti doshkilnykiv [To give the joy of knowledge. Features of cognitive activity of preschoolers]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 10(591), 4-5. [in Ukrainian].
8. Ministry of Education and Science of Ukraine (2025). *Metodychni rekomendatsii z pytan formuvannia vnutrishnoi systemy zabezpechennia yakosti doshkilnoi osvity* [Methodical recommendations on the formation of an internal system for ensuring the quality of preschool education]. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Metodichni_rekomendacii_VSZYAO_ZDO-2025.pdf [in Ukrainian].
9. Nikolenko, D. F. & Prokoliienko, L. M. (1983). *Psykhichni protsesy* [Mental processes]. Kyiv: Kyivskiy derzhavnyi pedahohichnyi instytut. [in Ukrainian].
10. Prokoliienko, L. M. (1979). *Formuvannia dopytlyvosti u ditei doshkilnoho viku* [Forming curiosity in preschool children]. Kyiv. [in Ukrainian].
11. Rudenskyi, R. Ye. (2024). Piznavalna aktyvnist starshykh doshkilnykiv: sutnist, struktura, vikovi osoblyvosti [Cognitive activity of senior preschoolers: essence, structure, age characteristics]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho universytetu im. O. Dovzhenka. Pedahohichni nauky – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University Bulletin. Pedagogical sciences*, 1(54), 214-222. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-1-54-214-222> [in Ukrainian].
12. Rudenskyi, R., & Pysarchuk, O. (2023). Yevropeyskyi kontekst evoliutsii struktury nastilnykh ihor dlia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku [Structure evolution of board games for preschool and primary school children in the European context]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Serii «Pedahohika. Psykholohiia» – Scientific Bulletin of Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series «Pedagogy. Psychology»*, 4, 109-118. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.17> [in Ukrainian].
13. Shcherbakova, K. (1987). Navchannia – skladna, seriozna pratsia. Pidhotovka shestyrichok do ovolidinnia navychkamy rozumovoi pratsi [Learning is a difficult, serious activity. Preparing six-year-old preschoolers to develop mental skills]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool education*, 5, 8-9. [in Ukrainian].

Журнал

«Суспільство та національні інтереси»

№ 4(12) 2025

*Формат 60х90/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 8,2.*

*Видавець:
ФОП «Жукова Ірина Віталіївна», Свідоцтво серія ДК № 7425 від 09.08.2021 р.*